

IZDVAJANJE SIRUTKINIH PROTEINA CENTRI-WHEY POSTUPKOM*

Slavko KIRIN, dipl. ing., Vlasta VALINČIĆ, dipl. ing.,
»Sirela«, Bjelovar

Uvod

U proizvodnji sireva sirutka se javlja kao nusproizvod. Njeno iskorištavanje postaje sve aktuelnije, bilo zbog vrijednosti njezinog sastava ili zbog sve naglašenijih pitanja zaštite čovjekove okoline. Zavisno od svrhe iskorištenja i primjene dobivenih produkata, danas postoje sve savršeniji sistemi ultrafiltracije, reverzne osmoze, gelfiltracije, elektrodijalize, dehidracije i dr., kojim se dobivaju koncentrirani oblici pojedinih sastojaka sirutke ili pak njezine odvojene frakcije. Budući, da se u »Sireli«, kao isključivom proizvođaču sireva, javljaju velike količine sirutke, prišlo se riješenju iskorištenja sirutke Centri-Whey postupkom, odnosno dobivanju sirutkinih proteina. Rad na ovom području nalazi se još u pokusnoj fazi.

Sirutka

Sirutka je zelenkasto-žuta tekućina, koja se javlja u proizvodnji sireva nakon enzimatskog ili kiselinskog izdvajanja kazeina i većeg dijela mlječne masti iz mlijeka. Znači, ona predstavlja vodenu fazu mlijeka u kojoj nakon sirenja zaostaju sastojci mlijeka koji nisu zahvaćeni enzimatskim ili kiselinskim procesima izdvajanja. Stoga se u sirutki nalazi cca 50% suhe tvari mlijeka koju sačinjavaju ugljikohidrati, mast, bjelančevine, mineralne tvari i vitamini. Budući da se u »Sireli« radi o proizvodnji sirišnih sireva, slijedeći podaci odnose se na tzv. slatku sirutku.

n = 100	
Voda	94,14%
Mast	0,05%
Laktoza	4,67%
Bjelančevine	0,56%
Mineralne tvari	0,56%
Suha tvar	5,86%

Kako je vidljivo, sirutkini proteini u sastavu sirutke zauzimaju 0,56%. Ovu vrijednost predstavljaju proteini koji se nisu izdvojili (oborili) pasterezacijom i djelovanjem enzima sirila, odnosno proteini koji najvećim dijelom spadaju u grupu laktoalbumina i laktoglobulina. Najveći postotak sirutkinih proteina otpada na laktoalbumin, odnosno njegove frakcije: β — laktoglobulin A, β — laktoglobulin B, β — laktoglobulin C i albumin krvnog seruma. Zbog svog aminokiselinskog sastava, sirutkini proteini spadaju u grupu biološki visokovrijednih bjelančevina koje pokazuju i neke imunitetske osobine. Stoga je njihovo iskorištavanje od prvorazrednog značaja. Jedan od načina izdvajanja i iskorištenja tih preostalih 20% bjelančevina mlijeka predstavlja i Centri-Whey postupak.

Centri-Whey

Do izdvajanja (obaranja) kazeinskih frakcija mlijeka dolazi enzimatskim djelovanjem sirila ili zakiseljavanjem mlijeka, ili pak njihovim kombiniranim djelovanjem. Laktoalbumini i laktoglobulini mlijeka neosjetljivi su na djelo-

* Referat održan na XVI Seminaru za mljekarsku industriju, Zagreb, 1978.

vanje sirila ili kiseline, te stoga prelaze u sirutku nepromijenjeni. Njihovo izdvajanje iz sirutke, pa prema tome i iskorištenje, temelji se na njihovom svojstvu obaranja i taloženja pri visokim temperaturama, uz istodobno smanjenje pH vrijednosti sirutke do izoelektrične točke. Na ovim osnovama zasniva se Centri-Whey postupak. Ovaj postupak predstavlja patent firme »Alfa-Laval«, a osnovna mu je odlika da su tako izdvojeni sirutkini proteini prikladni za uklapanje u pojedine prehrambene proizvode.

Sam proces obuhvaća dvije faze:

- 1) Obaranje sirutkinih proteina
- 2) Odvajanje oborenih proteina

Kao proizvod ovog postupka dobije se koncentrat sirutkinih proteina i deproteinizirana sirutka, s preostalim svojim sastojcima. Kapacitet Centri-Whey postrojenja u »Sireli« iznosi 5000 l sirutke na sat.

Priprema sirutke

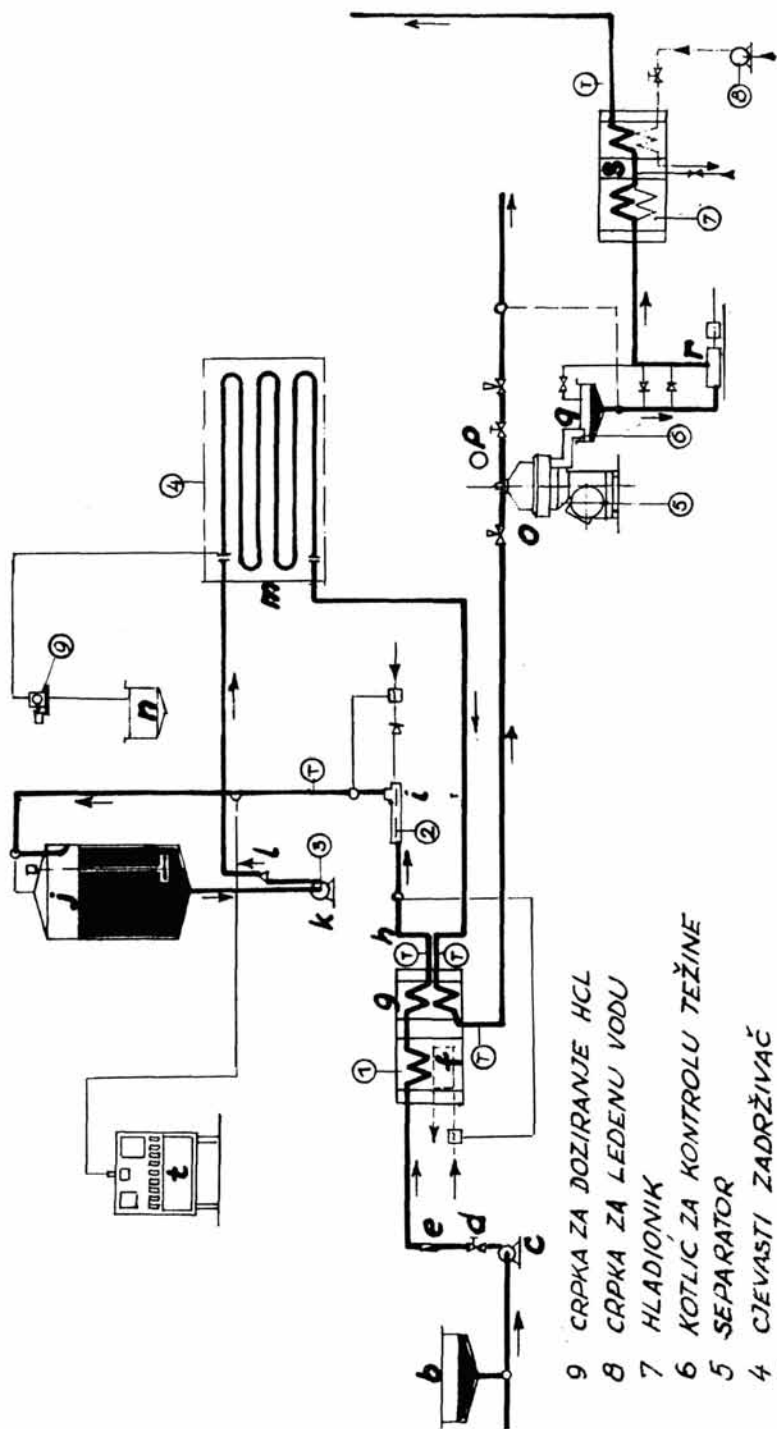
Sirutka dobivena u proizvodnji sira, sakuplja se u sabirnom bazenu. Za Centri-Whey postupak koristi se samo ona sirutka koja se odvoji prije dodavanja vode u tijeku procesa proizvodnje sira. Analize ove sirutke dale su slijedeće prosječne vrijednosti (n 240):

Mlječna mast	0,05%
Suha tvar	5,56%
Spec. tež.	1,0239
Titracijska kiselost	4,93°SH
Aktuelna kiselost	6,26pH

Iz sabirnog bazena sirutka odlazi na obiranje. Obrana sirutka hladi se u pločastom hladioniku i ohlađena do temperature 8—10°C, uskladištuje se u skladišnom tanku. Kod sirutke koja ulazi u Centri-Whey proces, treba obratiti naročitu pažnju aktuelnoj kiselosti, pa vrijednost treba iznositi 6,2—6,4 pH. U slučajevima niže vrijednosti, odnosno veće kiselosti, dolazi do smetnji ili potpunog onemogućavanja Centri-Whey procesa.

Odvijanje Centri-Whey procesa (vidi shemu)

Obrana i ohlađena (8—10°C) sirutka iz skladišnog tanka ulazi u proces preko balansnog kotlića (b). Pomoću centrifugalne crpke (c) koja je opremljena slavinom za reguliranje (d) i regulatorom protoka (e), sirutka ulazi u izmjenjivač (f, g), gdje joj se temperatura povećava sirutkom koja dolazi iz zadrživača i iznosi 63—65°C. Termometar (h) kontrolira temperaturu, a dogrijava-nje na konačnu temperaturu (88—90°C) izvodi se pomoću posebnog parnog injektora (i). Ovako dogrijava sirutka odlazi u tank (j), gdje se uz miješanje zadržava 20 minuta. Pomoću crpke (k) i automatskog regulatora (l), sirutka se iz tanka (j) prebacuje u cijevasti zadrživač temperature (m). Prethodno joj se na početku zadrživača pomoću dozatora solne kiseline smanji pH vrijednost na 4,6—4,7. HCl se dozira crpkom iz kotlića (n). U zadrživaču, gdje temperatura iznosi 88—90°C a kiselost 4,6—4,7 pH, dolazi do obaranja sirutkinih proteina. Tako oborena sirutka odlazi na hlađenje u sektor pločastog izmjenjivača (g), odakle se prebacuje u separator sa otvorenim kotličem (o). Tu se formira koncentrat sirutkinih proteina, koji se nakon kontrole težine u kotliću (q) preko crpke (r) prebacuje u hladionik sa dva toka (s). Deproteinizira-

- 9 CRPKA ZA DOZIRANJE HCL
- 8 CRPKA ZA LEDENU VODU
- 7 HLADIONIK
- 6 KOTLIĆ ZA KONTROLU TEŽINE
- 5 SEPARATOR
- 4 CJEVASTI ZADRŽIVAČ
- 3 CRPKA
- 2 INJEKTOR PARE
- 1 IZMJENJIVAČ

CENTRI - WHEY

na sirutka pod kontrolom manometra (p) odvodi se iz sistema. Ohlađeni koncentrat skladišti se u skladišnom tanku. Cjelokupnim procesom upravlja se preko komandnog ormara (t), na kojem se nalaze svi kontrolni instrumenti, signalni uređaji i programator. Pranje Centri-Whey postrojenja vrši se CIP — sistemom jer postrojenje sadrži i povratne vode.

Koncentrat sirutkinih proteina

Dobiveni koncentrat sirutkinih proteina je izrazito bijela, žitka tekućina, bez mirisa i bez izrazitijeg okusa, pjeskovite strukture. Analize koje su vršene u našem laboratoriju dale su slijedeće prosječne vrijednosti (n = 40):

Suha tvar	13,69 ^{0/0}
Spec. tež.	1,0367
Titracijska kiselost	21,9 ^{0SH}
Aktuelna kiselost	4,77 plī

Kako vidimo iz ovih podataka, postotak suhe tvari koncentrata povećan je u odnosu na suhu tvar sirutke koja je ušla u proces, za oko 2,5 puta. Isto tako povećana je i titracijska i aktuelna kiselost, što je posljedica snižavanja pH vrijednosti na izoelektričnu točku i koncentracije proteina. Bakteriološke analize koncentrata pokazale su njegovu bakteriološku ispravnost. Deproteinizirana sirutka koja ostaje nakon obaranja proteina, ima također povećanu kiselost (pH = 4,65) i smanjenu suhu tvar, čija vrijednost iznosi $\bar{x} = 5,11^{0/0}$.

Iskorištenje sirutke

U našim pokusnim šaržama (n = 40) obrađivali smo 20 000 l sirutke. Iskorištenje sirutke, odnosno izdvajanje proteina, prikazat ćemo na iskorištenju suhe tvari sirutke. Prosječna vrijednost suhe tvari sirutke koja je ušla u proces iznosi 5,56^{0/0}. Nakon obaranja proteina, deproteinizirana sirutka imala je prosječnu vrijednost suhe tvari 5,11^{0/0}. Iz ovog izlazi da je u Centri-Whey procesu izdvojeno 0,45^{0/0} suhe tvari ulazne sirutke, odnosno da randman iznosi 8,09^{0/0}. U našem slučaju dobiju se slijedeće vrijednosti:

Ulazna sirutka: 20 000 l x 1,0239 (sp. t. sirutke) x 55,6 = 1138 kg s. tv.

Koncentrat: uz randman izdvajanja 8,09^{0/0} = $\frac{1138 \times 8,09}{100} = 92$ kg.

Suha tvar koncentrata 13,69^{0/0}

Količina dobivenog koncentrata: $\frac{92 \times 100}{13,69} = 672$ kg : 1,0367 (sp. t.) = 648 l.

Kako je vidljivo iz ovog prikaza, obradom 20 000 l sirutke dobili smo 648 l koncentrata. Dobiveni koncentrat sadrži 13,69^{0/0} suhe tvari. U sastavu ove suhe tvari, najveći postotak otpada na sirutkine proteine, dok izvjesni dio odnosi se na oborene fosfate, laktozu, te ostale proteinske komponente sirutke (na pr. proteoze i jednostavne proteine). Stupanj izdvajanja proteina, odnosno suhe tvari sirutke, zavisi o postotku suhe tvari ulazne sirutke, koja varira s obzirom na laktacijski period i hranidbu muzara, primjenu pasterizacije, te o oštini separiranja oborene sirutke. Kad se želi postići veća koncentracija proteina, smanjuje se izdvajanje, odnosno iskorištenje sirutke. Budući da je u primjeni koncentrata najvažnija količina suhe tvari, mi nismo vršili analize proteina koncentrata. Proizvođač postrojenja navodi da stupanj ekstrakcije proteina iz sirutke iznosi 90—92^{0/0}.

Zaključak

Kako je vidljivo iz ovog prikaza, Centri-Whey postupak predstavlja jedan od načina izdvajanja i dobivanja koncentrata sirutkinih proteina, koji se u ovom obliku mogu iskoristiti u proizvodnji različitih pastoznih proizvoda, u mesnoj industriji, u proizvodnji namaza i različitih pripravaka od sira, mlječnih napitaka, u proizvodnji sirutkinih (albuminskih) sireva, te u farmaceutskoj industriji. Patent Centri-Whey predviđa uklapanje dobivenih sirutkinih proteina u mlijeko za sirenje, povećavajući mu suhu tvar, te na osnovu ovog i određenih osobina suhe tvari koncentrata, dolazi do povećanja randmana sira za 10—12%. U tom pravcu, vrše se određeni pokusi i u »Sireli«.

Literatura

1. DAMEROW G., GERHOLD E. (1976): Umweltfreundliche Beseitigung von Molke — Gewinnung von Molkenprotein und Verwertung der enteimissten Molke durch Fermentation, *Deutsche Milchwirtschaft* 27, 25 (1976)
2. MARKES M.: Sirutka kao industrijska sirovina, *Mljekarstvo* 17 (4) (1967)
3. SABADOS, D.: Tehnologija mlijeka i mlječnih proizvoda (1970).
4. SCHULZ, M. E.: Das grosse Molkerei-lexikon, (1965).

MIKROBIOLOŠKI KVALITET I ODRŽIVOST PASTERIZOVANOG MLEKA U RAZLIČITIM USLOVIMA

Ana ARSOV, dipl. ing.
Biotehniška fakulteta, Ljubljana

Uvod

Na promenu kvaliteta pasterizovanog mleka mogu uticati mnogobrojni faktori. Bitnu ulogu ima temperatura na kojoj je mleko skladišteno po pasterizaciji odnosno ambaliranju. Temperatura i vreme skladištenja mleka u mlekarima i prodavaonicama obično nisu najpovoljniji i zbog toga dolazi do promena ukusa i mirisa pasterizovanog mleka, a posebno takvog mleka, koje je bilo prerađeno iz nekvalitetnog sirovog mleka. Pasterizacija može uništiti skoro sve mikroorganizme, ali u mleku ostaju neki razgradni produkti kao posledica delovanja nekih vrsta psihotrofnih mikroorganizama; pasterizaciju mogu preživjeti i spore koje se razmnožavaju u povoljnim uslovima. Isto tako je nepoželjna i štetna kontaminacija mleka sa mikroorganizmima po pasterizaciji.

U današnje vreme potrošnja pasterizovanog mleka je u porastu. U pogledu proizvodnog programa i asortimana proizvodnje mlekarska industrija raspolaže sa prilično širokim asortimanom proizvoda, a tendencija je, da se što više osvajaju oni mlečni proizvodi koji su ne samo ekonomičniji nego i mnogo pogodniji za manipulaciju u prometu. U tom pogledu posebno je forsirana proizvodnja aseptičnih mlečnih proizvoda na osnovu kratkotrajne sterilizacije. Vitković (10) navodi da je proizvodnja pasterizovanog mleka u Jugoslaviji u prvom polugodju 1977. godine porasla za 3,4%. Ukupno otkupljene količine mleka za prvih šest meseci ove godine upotrebljene su bile za proizvodnju pasterizovanog mleka u količini 38% ili 266.844 tona, ultrapasterizovanog u količini 8% ili 47.542 tona. Prema tome kod nas je još uvek u ogromnom prioritetu proizvodnja pasterizovanog mleka.

Za taj rad smo se odlučili zbog toga da ustanovimo kakav je kvalitet konzumnog pasterizovanog mleka, kojeg svakodnevno uživa najširi krug potrošača i kakav je uticaj vremena i temperature skladištenja na mikrobiološke promene u mleku. Dufeu (4) navodi da i niske temperature kod kojih se vrši manipu-